Tong tussen tanden:

Nieuwe Surinaamse emigrantenroman

In de vijftiger jaren komt in het Caraibisch Gebied een nieuw romangenre op, de emigrantenroman, die het wegtrekken uit het geboorte-eiland naar het moederland en de ervaringen daar behandelt. Veel schrijvers vestigen zich in Europa of in sommige gevallen in de Verenigde Staten, uit onvrede met de situatie in hun eigen land, om studieredenen of omdat ze weten dat daar waarschijnlijk een uitgever te vinden is die hun werk op een economisch voordelige wijze op de markt kan brengen. Londen wordt de onbetwistbare literaire hoofdstad van het Caraibisch Gebied met schrijvers als G. Lamming: The emigrants (1954), S. Selvon: Lonely Londoners (1956) en vele anderen.

De emigrantenroman is volgens een bepaald schema opgebouwd: de reis naar het moederland wordt uitvoerig beschreven, omdat daar het 'niemandsland' tussen oud en nieuw is. De figuren denken terug aan het land dat ze verlaten, en we horen wat ze in hun nieuwe land verwachten.

Na de aankomst gaat ieder zijns weegs en aan het eind van de handeling zien ze elkaar vaak terug. De beschreven ervaringen behelzen de aanpassing aan de nieuwe leefomstandigheden, het klimaat en de vooroordelen en discriminatie die ze op hun weg vinden. Aan het slot besluiten de hoofdfiguren terug te keren of is een moeizame aanpassing een feit geworden.

Op de Nederlandse Antillen komt dit genre in deze vorm niet voor, hoewel enkele schrijvers het vertrek naar en het verblijf in het moederland als motief gebruiken, bijvoorbeeld Boeli van Leeuwen en Diana Lebacs. Opvallend is wel dat er enkele werken te noemen zijn die de omgekeerde tocht beschrijven van de Nederlander naar de Antillen en zijn ervaringen daar. Adriaan Hulshoff: *Dorstig Paradijs* (1949), Ben van Grevenbroek: *Papieren* (1952) en Dolf de Vries: *Een muur van blauw* (1973) zijn hiervan enkele meer of minder bekende voorbeelden. Iemand als H.G. de Lisser van Jamaica was met de *White witch of Rosehall*, waarin een Engelsman het eiland bezoekt, hierin in 1929 al voorgegaan.

Wat Suriname daarentegen betreft, met zijn grote trek naar Nederland, zijn verschillende emigratieromans aan te wijzen. Astrid Roemer schrijft *Neem mij terug Suriname* (1974), Bea Vianen: *Het paradijs van Oranje* (1975), Corly Verlooghen laat zijn *De leba is gevangen* (1977) in Zweden spelen, terwijl de Nederlander Henk Barnard met *Kon hesi baka/Kom gauw terug* (1976) het genre voor de jeugd behandelt. Het nieuwste boek binnen deze stroom is van de bekende schrijver Edgar Cairo: *Koewatra Djodjo/In de geest van mijn kultuur*.

Het beantwoordt voor het grootste deel aan het geschetste schema: het begint met de reis en aankomst, daarna geeft het een staalkaart van problemen waarmee de Surinamer in Nederland te kampen krijgt. Het thema is het al of niet aanpassen aan de Nederlandse cultuur.

Buddy, de aanvankelijke hoofdfiguur die later wat naar de achtergrond verdwijnt, heeft bij zijn vertrek een pijlstaartrups op 'precies die tak, waarop die rups geboren was en opgegroeid', meegenomen. De metamorfose tot vlinder is symbool voor de verandering die de Surinamer in Nederland ondergaat: "Buddy! Hij had gezien, hoe pop van rups bewoog. Heel even, pop z'n harde lichaam dat ging breken. Misschien, misschien, alreeds een vlinder, wervelend op zolder. Al kon't nie vrij leven, 't zou uitkomen, beleefde hij. Wat een gevoel! Net of, het was, een ziel voor 'em. Die pijlstaart, die omzetting had doorstaan..."

Als tweede kostbare souvenir heeft Buddy een fles rivierwater uit het binnenland van Suriname meegenomen. Het water daarvan zal zijn 'kra', zijn geest als Surinamer, ritueel kunnen zuiveren van alle onreinheid. Maar in de loop van het verhaal krijgt de politie die fles te pakken en een agent laat hem opzettelijk stukvallen.

De twee andere hoofdfiguren zijn Buddy's neef Max en diens vrouw Airis, in wie respectievelijk de assimilatiegedachte en de handhaving van de eigen identiteit gepersonificeerd zijn. De ongunstige omstandigheden in Nederland met zijn discriminatie, zijn huisvestingsproblemen, de taalmoeilijkheden, het onderwijs, het onbegrip van de Nederlandse bevolking, drugs en prostitutie, en vooral het politieoptreden, brengen deze mensen steeds meer 'tong tussen tanden', wat Surinaams-Nederlands is voor 'maatschappelijk klem zittend'. Ze krijgen als vertegenwoordigers van een minderheidsgroepering niet de kans zichzelf te zijn. Daarom moet de 'kweekvader' van Buddy en Max, Adoe Koni, met een nieuwe fles rivierwater uit Suriname komen voor de rituele reiniging: "Ziedaar! Ziedaar, dit negernavelstrenggeboren zwartmensenkind in dieptepeiling van alnu kultuur hervinden! Het is zijn IK, die komt! Hij is 't nieuwe woord geworden! Eindelijke Zelfvondst!"

In zijn zo langzamerhand bekende Surinaams-Nederlands geeft Cairo een zeer indringend beeld van de positie waarin de Surinamer zich in Nederland voelt. Hij is daarbij vollediger dan een van zijn voorgangers. Hij pleit voor een handhaven van de eigen identiteit van de Surinamer, zodat hij de mogelijkheid krijgt ook in Nederland de geest van zijn kultuur te bewaren. De Nederlander moet leren er begrip voor op te brengen dat zijn land een multiraciale en -culturele samenleving is geworden met bestaansrecht voor de talrijke minderheidsgroeperingen.

Dat Cairo daarbij misschien soms eenzijdig is in zijn stellingname is zijn goed recht als romanschrijver, en discussies over het 'werkelijkheidsgehalte' van het boek zullen in een open gesprek de 'tong tussen tanden'-positie kunnen veranderen en wederzijds begrip kweken.

WIM RUTGERS

Edgar Cairo: Koewatra Djodjo/In de geest van mijn kultuur
Uitgeverij In de Knipscheer, P.O.B. 6107; 2001 HC Haarlem, Nederland 1979
232 bladzijden
I.S.B.N. 90 6265 044 9